

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ПОКАЗНИКІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ ТА ЇЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ОДИНИЦЬ

© 2016 ЯРОШЕНКО І. В.

УДК 332.145

Ярошенко І. В. Аналіз основних показників соціально-економічного розвитку Сумської області та її адміністративно-територіальних одиниць

У роботі здійснено аналіз соціально-економічного розвитку Сумської області та її адміністративно-територіальних одиниць. Сумська область має середній економічний потенціал та демонструє помірний рівень соціально-економічного розвитку. Водночас асиметрії у розвитку адміністративно-територіальних одиниць Сумського регіону не зменшуються, натомість постійний перерозподіл ресурсів від економічно більш спроможних територій регіону до менш спроможних призводить до внутрішньої регіональної напруженості та позбавляє адміністративно-територіальні одиниці стимулів до економічного зростання. Створення ефективної системи організації та управління соціально-економічним розвитком на місцевому рівні в Україні є одним з пріоритетних завдань проведення структурних реформ в Україні. Одними із головних напрямів усунення міжрегіональної диференціації та подолання проблем регіонального розвитку в Україні є модернізація системи адміністративно-територіального устрою та органів місцевого самоврядування за рахунок реалізації реформи децентралізації влади. Особливої уваги потребує розгляд питань створення та функціонування самодостатньої територіальної громади, яка визначена базовим рівнем в системі місцевого самоврядування, створення точок економічного зростання – як на рівні об'єднаних територіальних громад, так і на регіональному рівні.

Ключові слова: соціально-економічний розвиток, адміністративно-територіальні одиниці, нерівномірність, соціально-економічні показники, розвиток територій.

Рис.: 4. **Табл.:** 8. **Бібл.:** 13.

Ярошенко Ігор Васильович – кандидат економічних наук, завідувач відділу проблем розвитку регіональної економіки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пл. Свободи, 5, Держпром, 7 під'їзд, 8 поверх, Харків, 61022, Україна)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

УДК 332.145

Ярошенко И. В. Анализ основных показателей социально-экономического развития Сумской области и ее административно-территориальных единиц

В работе проведен анализ социально-экономического развития Сумской области и ее административно-территориальных единиц. Сумская область имеет средний экономический потенциал и демонстрирует умеренный уровень социально-экономического развития. Вместе с тем, асимметрии в развитии административно-территориальных единиц Сумского региона не уменьшаются, при этом постоянное перераспределение ресурсов от экономически более самодостаточных территорий региона к менее самодостаточным приводит к внутренней региональной напряженности и лишает административно-территориальные единицы стимулов к экономическому росту. Создание эффективной системы организации и управления социально-экономическим развитием на местном уровне в Украине является одним из приоритетных заданий проведения структурных реформ в стране. Одними из главных направлений устранения межрегиональной дифференциации и преодоления проблем регионального развития в Украине является модернизация системы административно-территориального устройства и органов местного самоуправления за счет реализации реформы децентрализации власти. Простальное внимание требует рассмотрение вопросов создания и функционирования самодостаточной территориальной громады, которая определена базовым уровнем в системе местного самоуправления, создания точек экономического роста – как на уровне объединенных территориальных громад, так и на региональном уровне.

Ключевые слова: социально-экономическое развитие, административно-территориальные единицы, неравномерность, социально-экономические показатели, развитие территорий.

Рис.: 4. **Табл.:** 8. **Библ.:** 13.

Ярошенко Игорь Васильевич – кандидат экономических наук, заведующий отделом проблем развития региональной экономики, Научно-исследовательский центр индустриальных проблем развития НАН Украины (пл. Свободы, 5, Госпром, 7 подъезд, 8 этаж, Харьков, 61022, Украина)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

UDC 332.145

Yaroshenko I. V. An Analysis of the Main Indicators of Socio-Economic Development of the Sumy Region and Its Administrative-Territorial Units

In the publication an analysis of socio-economic development of the Sumy region and its administrative-territorial units has been conducted. The Sumy region has an average economic potential and demonstrates a moderate level of socio-economic development. Along with this, asymmetries in development of the administrative-territorial units of the Sumy region do not diminish, the constant reallocation of resources from the economically more self-sufficient territories of the region towards the less self-sufficient territories leads to the internal regional tension and deprives the administrative-territorial units of stimuli to economic growth. Establishment of an effective system of organization and management of socio-economic development at the local level in Ukraine is one of the priority tasks for structural reforms in the country. One of the main directions towards clearing the interregional differentiation, to overcome the problems of regional development in Ukraine, is modernization of the administrative-territorial structure and bodies of local self-government through the reform of decentralization of power. Careful attention is required when considering the issues of creation and functioning of a self-contained territorial community, which is defined as a basic level in the system of local self-government, when creating points of economic growth – both at the level of territorial communities and at the regional level.

Keywords: socio-economic development, administrative-territorial units, inequality, socio-economic indicators, development of territories.

Fig.: 4. **Tabl.:** 8. **Bibl.:** 13.

Yaroshenko Igor V. – PhD (Economics), Head of Department of Regional Economic Problems, Research Centre of Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (8 floor, 7 entrance, Derzhprom, 5 Svobody Square, Kharkiv, 61022, Ukraine)

E-mail: iyaroshenko@i.ua

Нерівномірність світового розвитку, що характеризується нерівномірністю як розвитку країн, так і територій усередині цих країн, виступає однією з основних проблем сучасності.

Дослідження нерівномірності розвитку територій країни є важливою частиною державної політики. Виявлення основних характерних рис диспропорційності дозволяє не тільки виявити існуючу ситуацію щодо диспропорційності регіональних потенціалів сталого розвитку, але й оцінити дії уряду, спрямовані на їх усунення. Регулювання диспропорцій регіонального розвитку є світовою проблемою. Очевидно, що такі гострі проблеми, як міжрегіональні диспропорції або асиметрія регіонального розвитку, стимулювали наукові розробки вчених світу щодо можливостей викриття суті цих проблем та механізмів їх подолання.

Соціально-економічний розвиток держави та її регіонів нерозривно пов'язаний із забезпеченням функції економічної безпеки суспільства. Механізм реалізації цього завдання вимагає об'єктивного і комплексного аналізу економіки регіонів України в межах відповідних індикаторів, який включає в себе фактичне спостереження, моніторинг, аналіз та прогнозування важливих соціально-економічних показників. Розвиток конкретної території (країни, регіону), його внутрішня стабільність і конкурентоспроможність, зовнішнє позиціонування тісно пов'язані з правильною прогнозованою тенденцією розвитку, конкретністю поставлених цілей та вибору методів їх досягнення.

Роботи багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків присвячені проблемам нерівномірності соціально-економічного розвитку як регіонів України, так і регіонів країн світу. Необхідно виділити роботи: Долішнього М. І., Кизима М. О., Варналія З. С., Мокія А. І., Новікової О. Ф., Романюк О. Ф., Романюк С. А., Кузнецова А. В. та інших [1–9].

Світова практика свідчить, що існують суттєві відмінності та особливості розвитку регіонів та окремих територій в країнах світу, що визначає їх соціально-економічний розвиток. Вищезазначена проблематика залишається в полі постійної уваги дослідників та практиків унаслідок важливості, складності та взаємозалежності з цілим колом інших соціально-економічних процесів.

Мета статті – здійснити аналіз і оцінку стану соціально-економічного розвитку та потенціалу Сумської області та визначити їх значення для економіки України.

Завдання статті – провести аналіз соціально-економічного розвитку Сумської області та оцінити їх значення для економіки України. Оцінити рівень соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць Сумської області. Здійснити порівняльний аналіз окремих соціально-економічних показників адміністративно-територіальних одиниць Сумської області для виявлення рівня нерівномірності їх розвитку.

Сумська область розташована в північно-східній частині України (*рис. 1*). За площею вона займає 16 місце в Україні (23,8 тис. км², або 3,9% від території країни). З півночі на південь протяжність області становить 200 км, із заходу на схід – на 170 км. На півдні та південному

заході область межує з Полтавською та Харківською областями, на заході – з Чернігівською областю. На півночі і сході протягом 498 км її межі збігаються з українсько-російським державним кордоном, де область межує з Брянською, Курською та Белгородською областями Росії. Відстань від Сум до столиці України залізницею становить 350 км, шосейними шляхами – 359 км [13].

Більша частина території області знаходиться в межах Придніпровської низини, крайня північна частина – у межах Поліської низини, на сході та північному сході – відроги Середньо-Руської височини.

По території області протікає 1 543 річки, які належать до басейна Дніпра. Найбільшими з них є Десна, Сейм, Сула, Псел, Ворскла. У межах області розташовано 25 крупних озер, 2 191 ставок та 43 водосховища із загальним об'ємом майже 223 млн м³ води.

Сумська область розташована в межах двох природно-кліматичних зон – Полісся та Лісостепу. У північній частині області переважають сірі лісові та дерново-підзолисті ґрунти, для південної частини характерні типові чорноземи, глибокі мало гумусні та вилужені середньо гумусні чорноземи. У заплавах річок переважають дернові лугові ґрунти.

Клімат області помірно-континентальний, середньомісячна температура липня склала +20,5 °С, січня –5,1 °С, середньорічна кількість опадів становить 608 мм.

Кількість наявного населення області станом на 01.01.2014 р. складала 1133,0 тис. осіб, або 2,5% від загальної кількості населення України. У національному складі частка українців – 88,8%, росіян – 9,4%, білорусів – 0,3% та інші. Щільність населення області складала 47,5 особи на 1 км² (по Україні – 75,3 особи на 1 км²). За кількістю населення область посідає 20 місце серед регіонів України.

Характеристика адміністративних одиниць Сумської області наведена в *табл. 1*.

У складі області 18 адміністративних районів, 7 міст обласного та 8 – районного значення, 2 внутрішньоміських райони – у м. Суми, 20 селищ міського типу, 384 сільські ради та 1 458 сільських населених пунктів.

Найбільшими за розміром території є Роменський та Сумський райони області, найменшими – міста Ромни та Охтирка. За чисельністю населення перші місця займають міста Суми, Конотоп та Шостка, серед районів – Сумський та Білопільський. Найбільше скупчення населення спостерігається в Сумах, Шостці та Охтирці.

Частка Сумської області в економіці України представлена в *табл. 2*.

Наведені дані (*табл. 2*) свідчать, що територія Сумщини становить 3,9% від загальної площі країни. В області мешкає 2,5% міського та 2,6% сільського населення України. Частка валового регіонального продукту у 2012 р. склала 1,7% від сумарного по країні. Обсяги промислової та сільськогосподарської продукції у 2013 р., виробленої в області, становлять відповідно 1,8% і 3,7%. Питома вага капітальних інвестицій у 2013 р., спрямованих в регіон, дорівнює 1,0%. Рівень зареєстрованого безробіття (за методологією МОП) на 0,5 відс. пункти вищий за середній по Україні.

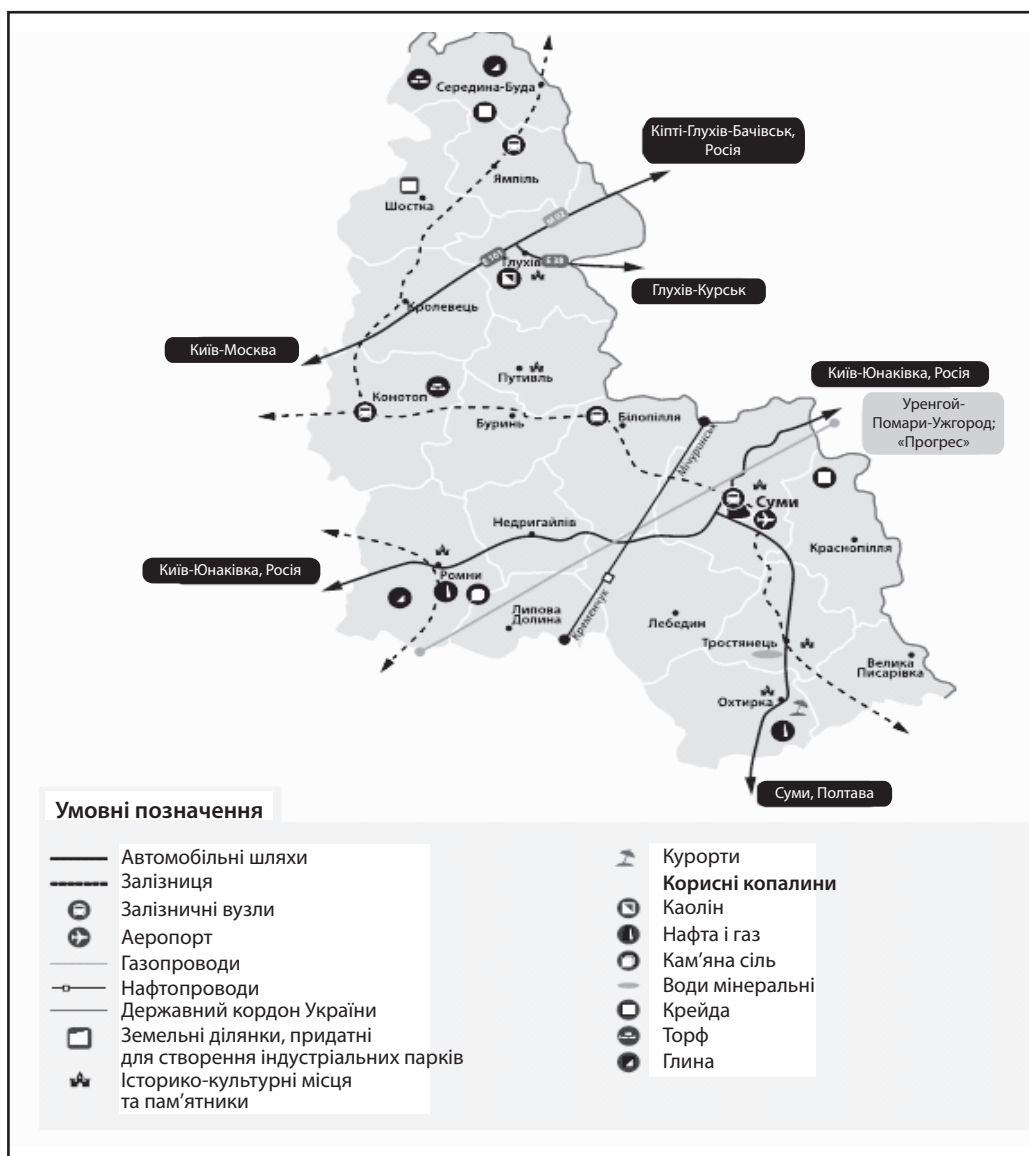


Рис. 1. Карта Сумської області. Інвестиційний паспорт [10]

Таблиця 1

Адміністративні одиниці Сумської області на 01.01.2014 р.

Район	Територія			Чисельність населення			Щільність населення	
	км ²	питома вага, %	ранг	тис. осіб	питома вага, %	ранг	осіб на 1 км ²	ранг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сумська область, у тому числі:	23 832	100,0	–	1 133,0	100,0	–	47,5	–
Сумська міськрада	146	0,61	20	271,8	23,99	1	1 861,5	1
Глухівська міськрада	84	0,35	22	34,5	3,05	10	410,7	6
Конотопська міськрада	103	0,43	21	92,7	8,18	2	899,7	5
Лебединська міськрада	167	0,70	19	26,5	2,34	16	158,4	7
Охтирська міськрада	33	0,14	24	49,1	4,33	6	1 487,9	3
Роменська міськрада	29	0,12	25	42,4	3,74	7	1 461,4	4
м. Шостка	44	0,18	23	78,5	6,93	3	1 784,2	2
<i>Райони:</i>								
Білопільський	1 443	6,05	6	51,9	4,58	5	36	8
Буринський	1 104	4,63	12	26,1	2,30	17	23,6	16

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Великописарівський	831	3,49	18	19,9	1,76	23	23,9	15
Глухівський	1 660	6,97	4	24,1	2,13	20	14,5	24
Конотопський	1 667	6,99	3	30,3	2,67	12	18,2	21
Краснопільський	1 351	5,67	7	29,2	2,58	13	21,6	18
Кролевецький	1 284	5,39	8	39,4	3,48	8	30,7	11
Лебединський	1 542	6,47	5	20,6	1,82	22	13,3	25
Липоводолинський	882	3,70	17	19,4	1,71	24	22	17
Недригайлівський	1 036	4,35	15	25,1	2,22	18	24,2	14
Охтирський	1 284	5,39	9	27,1	2,39	15	21,1	19
Путівльський	1 103	4,63	13	28,6	2,52	14	25,9	13
Роменський	1 859	7,80	1	34,3	3,03	11	18,5	20
Середино-Будський	1 123	4,71	11	16,9	1,49	25	15,1	23
Сумський	1 855	7,78	2	62,7	5,53	4	33,8	10
Тростянецький	1 048	4,40	14	36,3	3,20	9	34,6	9
Шосткінський	1 211	5,08	10	21,2	1,87	21	17,5	22
Ямпільський	943	3,96	16	24,6	2,17	19	26,1	12

Джерело: укладено автором за даними [13].

Таблиця 2

Сумська область в економіці України у 2013 р.

Показник	Сумська область	Україна	Питома вага, %
Територія, тис. км ^{2*}	23,8	603,5	3,94
Кількість наявного населення, тис. осіб*	1 133,0	45 426,2	2,49
Частка міського населення, тис. осіб *	772,0	31 336,6	2,46
Частка сільського населення, тис. осіб*	361,0	14 089,6	2,56
Щільність населення, осіб на км ^{2*}	47,5	75,3	-
Валовий регіональний продукт, млн. грн. (дані за 2012 р.)	24 933,0	1 459 096,0	1,71
Обсяг промислової продукції, млн. грн.	23 955,5	1 354 745,4	1,77
Обсяг продукції сільського господарства, млн грн	9 413,0	252 859,0	3,72
Капітальні інвестиції (у фактичних цінах), млн грн	2 721,0	267 728,0	1,02
Прямі іноземні інвестиції, млн дол. США	427,2	58 156,9	0,73
Обсяг експорту товарів, млн дол. США	924,6	63 320,7	1,46
Обсяг імпорту товарів, млн дол. США	645,6	76 986,8	0,84
Оборот роздрібної торгівлі, млн грн	16 483,2	888 773,0	1,85
Рівень зареєстрованого безробіття за методологією МОП	7,7	7,2	-

Примітка: * на 01.01.2014 р.

Джерело: укладено автором за даними [12, 13].

Динаміка основних показників соціально-економічного розвитку Сумської області вказує на позитивні зміни, що відбулися в регіоні за період 2000–2013 рр. (табл. 3).

Має місце зростання валового регіонального продукту на одну особу – у 8,3 разу; капітальні інвестиції збільшені у 2,5 разу; обсяги реалізованої промислової продукції і реалізованих послуг – у 3,9 і 5,8 разів відповідно. Сфера внутрішньої торгівлі розширена в 7,8 разу

(роздрібний товарооборот), зовнішньої торгівлі – в 4,7 разу (експорт товарів). Рівень зареєстрованого безробіття скорочений у 2 рази, середньомісячна заробітна плата збільшилася в 13,9 разу.

Регіон має промисловий та сільськогосподарський потенціали. За показниками роботи промисловості у 2013 р. область займає 14-е місце в Україні з питомою вагою обсягів реалізованої промислової продукції 1,8% у загальноукраїнських показниках.

Динаміка соціально-економічного розвитку Сумської області у 2000–2013 рр.

Показник	2000 р.	2013 р.	Темп зміни, %
Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах), млн грн	3 495,0	24 933,0*	713,4
Валовий регіональний продукт (у фактичних цінах) на одну особу, грн	2 631,0	21 722,0*	825,6
Обсяг промислової продукції, млн грн	6 183,5***	23 955,5	387,4
Продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010р.), млн грн	5 968,7	9 413,0	157,7
Капітальні інвестиції (у фактичних цінах), млн грн	1 107,0**	2 721,0	245,8
Роздрібний товарооборот (у фактичних цінах), млн грн	776,9	6 024,0	775,4
Обсяг реалізованих послуг (у фактичних цінах), млн грн	458,8	2 681,8	584,5
Експорт товарів, млн дол. США	197,5	924,6	468,2
Експорт послуг, млн дол. США	6,5	55,4	852,3
Імпорт товарів, млн дол. США	118,3	645,6	545,7
Імпорт послуг, млн дол. США	5,1	77,9	1 527,5
Кількість постійного населення (на кінець року), тис. осіб	1 313,0	1 130,8	86,1
Природний приріст (скорочення) населення, тис. осіб	-14,7	-8,8	59,9
Рівень зареєстрованого безробіття (за методологією МОП), %	14,9	7,7	51,7
Середньомісячна номінальна заробітна плата працівників, грн	194	2 702	1 392,8

Примітка: * – дані за 2012 р., ** – дані за 2002 р., *** – дані за 2004 р.

Джерело: укладено автором за даними [13].

Промисловість представлена такими видами діяльності, як добувна промисловість і розроблення кар'єрів (25,7% від обсягу реалізованої промислової продукції регіону у 2013 р.), машинобудування (20,1%), виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів (19,8%), виробництво хімічних речовин і хімічної продукції (8,9%) та постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (13,0%) (рис. 2).

У табл. 4 наведено динаміку обсягів реалізованої промислової продукції за адміністративними одиницями Сумської області за 2005–2013 рр. Розподілення адміністративних одиниць Сумської області за обсягом реалізованої промислової продукції у 2013 р. показано на рис. 3.

Отже, промисловим центром області є м. Суми, в якому у 2013 р. вироблено 41,7% промислової продукції регіону.

Розвиненими промисловими центрами також є м. Охтирка (29,1%), м. Шостка (6,3%), м. Конотоп (4,4%). Зростає частка Тростянецького району в структурі випуску промислової продукції (з 7,2% у 2005 р. до 9,0% у 2013 р.). В Охтирському районі, навпаки, обсяги виробленої промислової продукції з року в рік знижуються (з 3,5% у 2005 р. до 1,5% у 2013 р.). Усі інші 15 районів області (окрім Охтирського, Роменського та Тростянецького) не виробляють і 1 відсотка від загального обсягу промислової продукції.

За показникам сільського господарства за результатами 2013 р. область займає 13-е місце в Україні, питома вага валової продукції якої становить 3,7% у загальноукраїнських показниках (табл. 5).

Зниження обсягів валової продукції сільського господарства Сумщини у 2013 р. у порівнянні з 1990 р. стано-



Рис. 2. Структура обсягів реалізованої промислової продукції Сумської області за видами діяльності за 2013 р.

Джерело: укладено автором за даними [13].

Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції за адміністративними одиницями Сумської області за 2005–2013 рр.

Адміністративні одиниці	2005 р.			2010 р.			2011 р.			2012 р.			2013 р.		
	Млн грн	Питома вага в області, %	Ранг	Млн грн	Питома вага в області, %	Ранг	Млн грн	Питома вага в області, %	Ранг	Млн грн	Питома вага в області, %	Ранг	Млн грн (станом на 31.01.2014)	Питома вага в області, %	Ранг
Сумська область, у т. ч.:	6659,3	100,0	–	14086,0	100,0	–	18235,5	100,0	–	20843,6	100,0	–	22332,0	100,0	–
Білопільський	96,9	1,5	10	85,6	0,6	11	185,8	1,0	9	28,3	0,1	18	27,8	0,1	16
Буринський	62,4	0,9	11	19,8	0,1	19	8,8	0,0	21	30,8	0,1	17	7,5	0,0	21
Великописарівський	0,4	0	25	0,3	0,0	25	0,1	0,0	25	0,1	0,0	25	–	–	–
Глухівський	44,9	0,7	15	14,2	0,1	20	15,9	0,1	19	26,2	0,1	20	–
Конотопський	17,1	0,3	18	68,3	0,5	12	28,2	0,2	18	26,3	0,1	19	26,5	0,1	17
Краснопільський	53,6	0,8	13	25,2	0,2	17	95,5	0,5	12	94,5	0,4	10	68,1	0,3	12
Кролевецький	45,4	0,7	14	94,5	0,7	10	95,8	0,5	11	87	0,4	11	90,7	0,4	11
Лебединський	14,6	0,2	19	4,0	0,0	23	5,7	0,0	23	3,9	0,0	23	–
Липоводлинський	2,8	0	23	25,6	0,2	16	49,9	0,3	15	70,2	0,3	13	104,2	0,5	10
Недригайлівський	1,4	0	24	1,2	0	24	1,2	0,0	24	0,9	0,0	24	–
Охтирський	236,3	3,5	6	338,7	2,4	7	448,5	2,5	7	384,3	1,8	8	342,3	1,5	8
Путівський	6,7	0,1	21	9,8	0,1	21	10,4	0,1	20	11,9	0,1	21	12,3	0,1	19
Роменський	132,5	2	8	302,5	2,1	8	413,6	2,3	8	424,4	2,0	7	455,7	2,0	7
Середино-Будський	6,9	0,1	20	7,9	0,1	22	8,5	0,0	22	9,5	0,0	22	10,3	0,0	20
Сумський	108,8	1,6	9	62,3	0,4	13	45	0,2	16	33,2	0,2	15	16,7	0,1	18
Тростянецький	482,7	7,2	3	1255,6	8,9	3	1338,9	7,3	3	1624	7,8	3	2001,3	9,0	3
Шосткінський	3,0	0,0	22	22,8	0,2	18	32,8	0,2	17	31,3	0,2	16	34,7	0,2	15
Ямпільський	25,6	0,4	17	51	0,4	14	66,7	0,4	13	74,2	0,4	12	60,8	0,3	13
м. Суми	2943,3	44,2	1	5671,5	40,3	1	8747,7	48	1	10006,0	48,0	1	9320,1	41,7	1
м. Глухів	29,6	0,4	16	46,7	0,3	15	65,9	0,4	14	61,5	0,3	14	49,4	0,2	14
м. Конотоп	391,3	5,9	5	714,8	5,1	5	892,1	4,9	5	985,3	4,7	5	989,9	4,4	5
м. Лебедин	55,1	0,8	12	146,4	1,0	9	174,7	1,0	10	176	0,8	9	137	0,6	9
м. Охтирка	935	14	2	2874,7	20,4	2	2703,1	14,8	2	3735,5	17,9	2	6499,9	29,1	2
м. Ромни	141,1	2,1	7	481,1	3,4	6	615,2	3,4	6	569,4	2,7	6	523,9	2,3	6
м. Шостка	469,5	7,1	4	976,8	6,9	4	1255,9	6,9	4	1289,2	6,2	4	1417,7	6,3	4

Примітка: ... – інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику».

Джерело: укладено автором за даними [13].

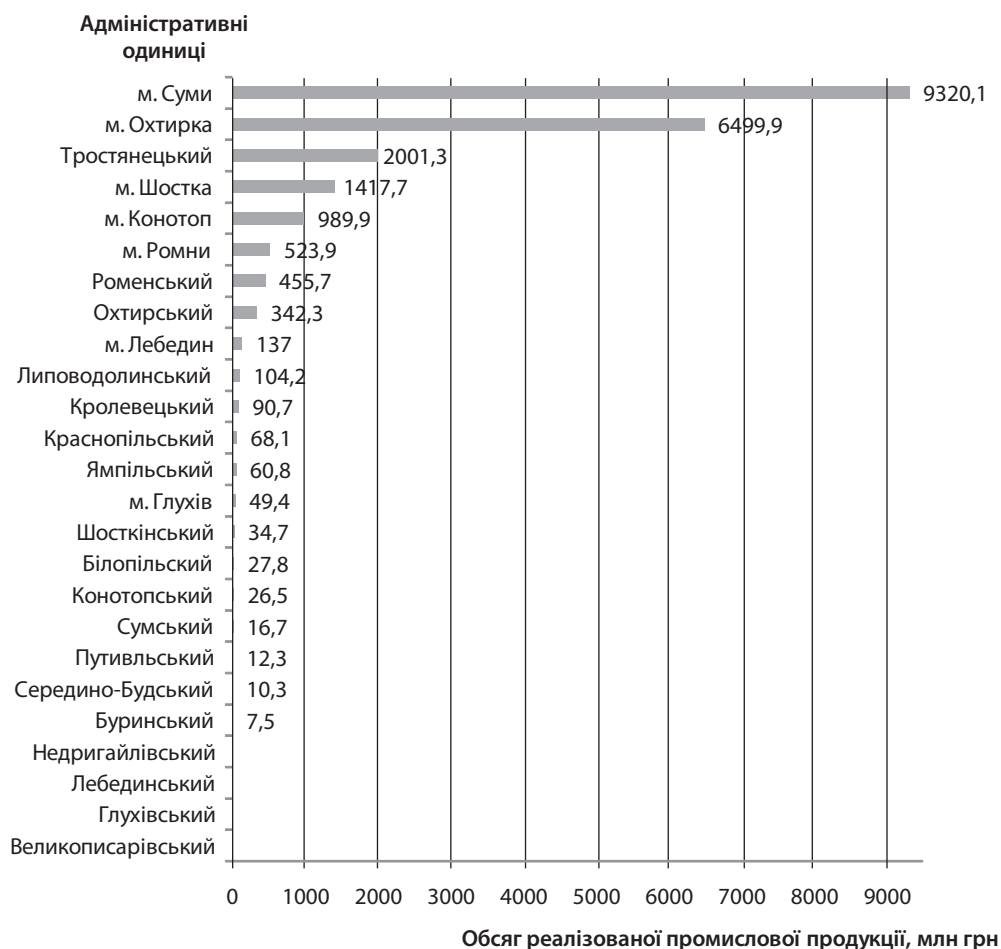


Рис. 3. Розподіл адміністративних одиниць Сумської області за обсягом реалізованої промислової продукції у 2013 р.
Джерело: укладено автором за даними [13].

Таблиця 5

Валова продукція сільського господарства в Сумській області в 1990–2013 рр.

Показник	1990 р.			2000 р.			2013 р.		
	Млн грн	Місце в Україні	Питома вага, %	Млн грн	Місце в Україні	Питома вага, %	Млн грн	Місце в Україні	Питома вага, %
Валова продукція сільського господарства (у постійних цінах 2010 р.)	11736,0	12	4,2	5968,7	14	4	9413,0	13	3,7
Валова продукція тваринництва	5728,5	12	4,2	2603,3	10	4,5	2098,4	21	2,7
Валова продукція рослинництва	6007,5	13	4,1	3365,4	15	3,6	7314,6	13	4,2

Джерело: укладено автором за даними [13].

виль 19,8%, або 2 323,0 млн грн (з 11 736,0 млн грн у 1990 р. до 9 413,0 млн грн у 2013 р.), позиція області порівняно з іншими регіонами залишилась практично на тому ж рівні (в 1990 р. – 12-е місце; у 2013 р. – 13-е по Україні).

Позиція області за розвитком рослинництва практично не змінилась, 13-е місце серед регіонів України з питомою вагою 4,2% у 2013 році.

Негативні зміни відбулися в тваринництві, на що вказує зниження на 1,5 відс. пункти питомої ваги регіону в середньоукраїнських показниках, позиція облас-

ті знизилася з 12-го місця – в 1990 р. до 21-го місця – у 2013 р.

За обсягом реалізованих послуг регіон займає 23-е місце в Україні з питомою вагою 0,8% у загальноукраїнських показниках. Розвиток сфери послуг за адміністративними одиницями Сумської області у 2005–2013 рр. представлено в *табл. 6*.

Відповідно до даних *табл. 6*, за період 2005–2013 рр. показники сфери послуг в області розширені у 2,8 разу, у тому числі найбільше зростання досягнуто в Сумсько-

Обсяги реалізованих послуг за адміністративними одиницями Сумської області у 2005–2013 рр.

Адміністративні одиниці	2005 р.			2009 р.			2013 р.		
	Млн грн	Питома вага в області, %	Ранг	Млн грн	Питома вага в області, %	Ранг	Млн грн	Питома вага в області, %	Ранг
Сумська область, у т. ч.:	957,3	100,0	–	1824,1	100,0	–	2681,8	100,0	–
м. Суми	664,9	69,5	1	1133,7	62,2	1	1625,0	60,6	1
м. Глухів	16,1	1,7	7	32,4	1,8	11	30,2	1,1	12
м. Конотоп	86,4	9,0	2	174,8	9,6	2	334,3	12,5	2
м. Лебедин	3,4	0,4	15	15,3	0,8	13	50,0	1,9	7
м. Охтирка	20,5	2,1	5	36,8	2,0	8	44,5	1,7	9
м. Ромни	24,8	2,6	4	44,6	2,4	6	38,1	1,4	10
м. Шостка	36,9	3,9	3	75,3	4,1	3	49,8	1,9	8
Білопільський	13,9	1,5	9	41,7	2,3	7	68,6	2,6	5
Буринський	2,9	0,3	16	22,9	1,3	12	27,5	1,0	13
Великописарівський	1,5	0,2	22	1,9	0,1	24	1,2	0,0	20
Глухівський	0,8	0,1	25	0,4	0,0	25	1,0	0,0	22
Конотопський	0,9	0,1	24	14,0	0,8	14	33,9	1,3	11
Краснопільський	2,3	0,2	18	3,7	0,2	20	1,1	0,0	21
Кролевецький	6,9	0,7	13	10,5	0,6	16	54,3	2,0	6
Лебединський	7,3	0,8	12	11,6	0,6	15	0,3	0,0	24
Липоводолінський	1,7	0,2	21	2,3	0,1	23	0,7	0,0	23
Недригайлівський	2,0	0,2	19	2,9	0,2	22	3,0	0,1	18
Охтирський	1,4	0,1	23	4,8	0,3	19	3,7	0,1	17
Путівльський	4,7	0,5	14	6,8	0,4	17	10,2	0,4	16
Роменський	20,4	2,1	6	45,5	2,5	5	87,3	3,3	4
Середино-Будський	1,9	0,2	20	3,2	0,2	21	1,3	0,0	19
Сумський	2,8	0,3	17	67,3	3,7	4	181,2	6,8	3
Тростянецький	15,4	1,6	8	32,7	1,8	9	23,7	0,9	14
Шосткінський	9,6	1,0	10	32,7	1,8	9	–	–	–
Ямпільський	7,6	0,8	11	6,2	0,3	18	11,0	0,4	15

Джерело: укладено автором за даними [13].

му (в 64,7 разу), Конотопському (в 37,7 разу) районах, м. Лебедин (в 14,7 разу).

Найбільш поширеною і стабільною діяльністю підприємств у сфері послуг залишається в містах Суми і Конотоп (1-2-е місця протягом всього дослідженого періоду). На рис. 4 наведена гістограма розподілення адміністративних одиниць Сумської області за обсягом реалізованих послуг у 2013 р.

Центрами надання послуг є міста Суми і Конотоп, в яких зосереджено відповідно 69,5% і 9,0% обсягів наданих послуг в 2013 р. Розвинутою є сфера послуг у м. Шостка (3,9% у загальнообласних показниках обсягів наданих послуг), м. Ромни (2,6%), м. Охтирка (2,1%), м. Глухів (1,7%) та в Роменському (2,1%), Тростянецькому (1,6%), Білопільському (1,5%) і Шосткінському (1,0%) районах області. Питома вага інших районів становить менше 1% і потребує подальшого розвитку і розширення.

За показником обсягу прямих іноземних інвестицій за результатами 2013 р. область займає 15-е місце в Україні, питома вага інвестованих іноземних коштів в економіку регіону становить 0,7% від загальноукраїнського показника.

Питома вага країн світу в інвестуванні в економіку районів Сумської області у 2000 р. і 2013 р. показана в табл. 7.

З наведених даних видно, що обсяги іноземних інвестицій в економіку Сумської області за період 2000–2013 рр. збільшилися в 9,7 разу. Основні інвестиції спрямовані в міста Суми (72,5%) і Шостка (9,5%).

Ефективність розвитку окремих територій регіону показує порівняння соціально-економічних показників адміністративних одиниць області в розрахунку на одиницю населення, що представлені в табл. 8.

**Адміністративні
одиниці**

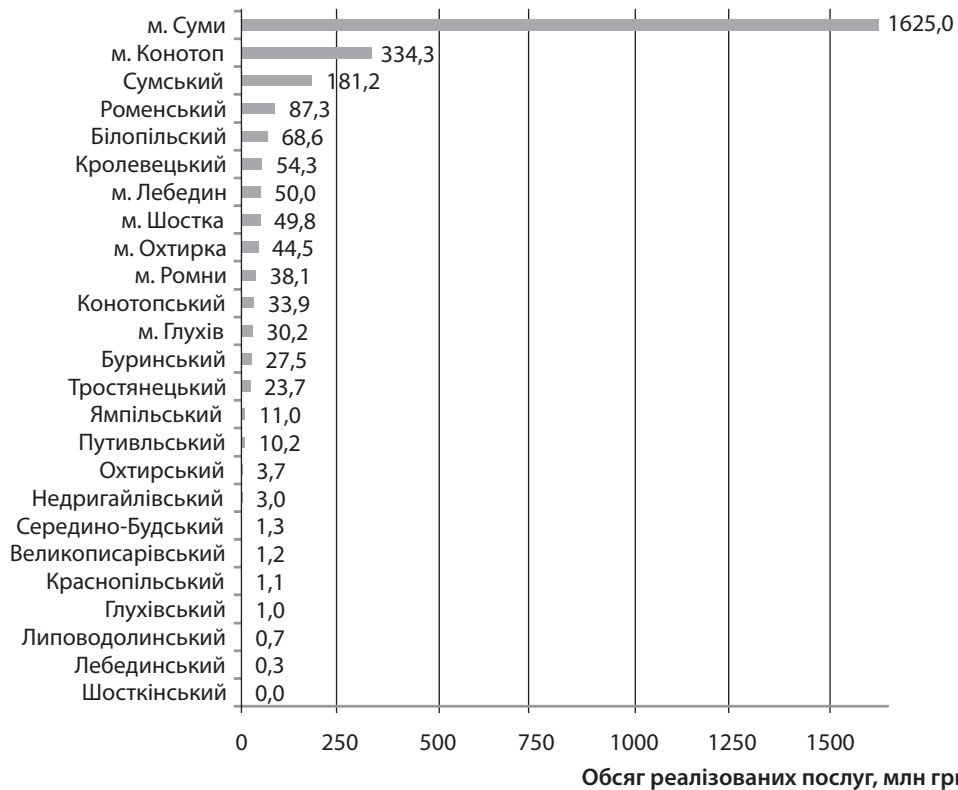


Рис. 4. Розподіл адміністративних одиниць Сумської області за обсягом реалізованих послуг у 2013 р.

Джерело: укладено автором за даними [13].

Відповідно даних табл. 8, найбільш розвиненими промисловими районами в розрахунку на одиницю населення є міста Охтирка, Шостка і Суми, Тростянецький і Роменський райони. За обсягом реалізованих послуг на одну особу перші місця займають міста Суми, Конотоп, Лебедин та Роменський і Сумський райони.

Представлений аналіз соціально-економічного розвитку Сумської області дозволяє зробити висновок, що його загальний рівень нижчий, ніж у Харківській та Полтавській областях. Така ситуація дозволяє ідентифікувати Сумську область як найслабший регіон у Північно-Східному макрорегіоні.

У Сумській області можна виокремити лише чотири ймовірних точки зростання промисловості – це міста Суми, Конотоп, Охтирка та Шостка. Певний потенціал на даний момент мають Охтирський, Роменський та Тростянецький райони. Усі інші райони спеціалізуються переважно на сільському господарстві, показники розвитку якого свідчать про наявність потенціалу в області.

ВИСНОВКИ

Проведений аналіз соціально-економічного розвитку Сумської області дозволяє зробити такі основні висновки.

1. Сумська область має середній рівень економічного потенціалу та демонструє помірний рівень соціально-економічного розвитку:

- ✦ регіон займає 17 місце в Україні за сумою валового регіонального продукту;

- ✦ 13 місце – за обсягом реалізованої промислової продукції та обсягом реалізованих послуг;
- ✦ 13 місце – за обсягом продукції сільського господарства.

2. Адміністративно-територіальні одиниці розвиваються нерівномірно, що знаходить відображення у нерівномірності районних показників:

- ✦ за площею, чисельністю та щільністю населення;
- ✦ у відставанні показників соціально-економічного розвитку більшості районів від середніх по області.

3. Розрив між соціально-економічними показниками та їх динамікою за адміністративно-територіальними одиницями є значним.

4. Доцільно провести додаткові детальні дослідження щодо виявлення причин нерівномірності розвитку адміністративно-територіальних одиниць Сумської області та розробити методичні рекомендації щодо стратегії розвитку окремих територій. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Долішній М. І.** Регіональна політика на рубежі ХХ – ХХІ століть: нові пріоритети / М. І. Долішній. – К. : Наукова думка, 2006. – 514 с.
2. **Долішній М.** Регіональна політика та механізм її реалізації / М. Долішній, С. Злупко, С. Писаренко / Нац. акад. наук України, Ін-т регіон. досліджень. – К. : Наукова думка, 2003. – 503с.
3. **Варналій З. С.** Регіони України: проблеми та пріоритети соціально-економічного розвитку : монографія / З. С. Варна-

Таблиця 7

Інвестиції зарубіжних країн в економіку адміністративних одиниць Сумської області у 2000 р. і 2013 р.

Адміністративні одиниці	2000 р.		2013 р.	
	Тис. дол. США	Питома вага в області, %	Тис. дол. США	Питома вага в області, %
Сумська область, у т. ч.:	44256,9	100	427172,4	100
м. Суми	11740,5	26,53	309685,6	72,50
м. Глухів	–	–	15086,3	3,53
м. Конотоп	933,0	2,11	5704,9	1,34
м. Лебедин	191,0	0,43	859,5	0,20
м. Охтирка	...*	–	...*	–
м. Ромни	–	–	321,5	0,08
м. Шостка	...*	–	40546,7	9,49
Білопільський	...*	–	216,6	0,05
Глухівський	–	–	18950,2	4,44
Кролевецький	113,8	0,26	1359,2	0,32
Лебединський	...*	–	2830,8	0,66
Липоводоленський	...*	–	15,3	0,004
Недригайлівський	–	–	...*	–
Охтирський	–	–	...*	–
Роменський	...*	–	613,0	0,14
Середино-Будський	–	–	...*	–
Сумський	1002,7	2,27	914,2	0,21
Тростянецький	...*	–	...*	–
Шосткинський	–	–	1248,8	0,29
Ямпільський	–	–	...*	–

Примітка: ...* – інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику».

Джерело: укладено автором за даними [13].

Таблиця 8

Виробництво промислової продукції та послуг в Сумській області у розрахунку на одну особу

Район	Обсяг реалізованої промислової продукції на 1 особу за 2013 р., тис. грн	Місце в області	Обсяг реалізованих послуг на 1 особу за 2013 р., тис. грн	Місце в області
1	2	3	4	5
Сумська область	19,71	–	2,37	–
Білопільський	0,54	18	1,32	7
Буринський	0,29	20	1,05	9
Великописарівський	–	–	0,06	20
Глухівський	...*	–	0,04	21
Конотопський	0,87	16	1,12	8
Краснопільський	2,33	12	0,04	22
Кролевецький	2,30	13	1,38	6
Лебединський	...*	–	0,01	24
Липоводолинський	5,37	9	0,04	23
Недригайлівський	...*	–	0,12	18
Охтирський	12,63	6	0,14	17
Путивльський	0,43	19	0,36	16
Роменський	13,29	5	2,55	4

1	2	3	4	5
Середино-Будський	0,61	17	0,08	19
Сумський	0,27	21	2,89	3
Тростянецький	55,13	2	0,65	13
Шосткінський	1,64	14	–	–
Ямпільський	2,47	11	0,45	15
м. Суми	34,29	3	5,98	1
м. Глухів	1,43	15	0,88	12
м. Конотоп	10,68	8	3,61	2
м. Лебедин	5,17	10	1,89	5
м. Охтирка	132,38	1	0,91	10
м. Ромни	12,36	7	0,90	11
м. Шостка	18,06	4	0,63	14

Примітка: ...* – інформація конфіденційна відповідно до Закону України «Про державну статистику».

Джерело: укладено автором за даними [13].

лій, А. І. Мокій, О. Ф. Новікова, О. Ф. Романюк, С. А. Романюк / Національний ін-т стратегічних досліджень. – К.: Знання України, 2005. – 498 с.

4. Кизим Н. А. Программно-целевой подход к государственному управлению социальной напряженностью в регионах страны: монография / Н. А. Кизим, В. В. Узунов. – Х.: ИД «ИНЖЕК», 2007. – 204 с.

5. Кизим Н. А. Неравномерность регионального развития в Украине: теоретико-методические основы и инструментарий оценки: монография / Н. А. Кизим, Е. В. Раевнева, А. Ю. Бобкова. – Х.: ФЛП Либушкина Л. М.; ИД «ИНЖЕК», 2011. – 200 с.

6. Региональная политика стран ЕС / Центр европейских исследований ИМЭМО РАН / Отв. ред. А. В. Кузнецов. – М.: ИМЭМО РАН, 2009. – 230 с.

7. Полякова О. Ю. Підходи до експрес- і фундаментальної діагностики проблем соціально-економічного розвитку регіонів / О. Ю. Полякова, І. В. Ярошенко, І. Б. Семигуліна // Бізнес Інформ. – 2014. – № 6. – С. 52–57.

8. Ярошенко І. В. Аналіз соціально-економічного розвитку проблемних регіонів країн Європейського Союзу / І. В. Ярошенко // Проблеми економіки. – 2014. – № 3. – С. 45–53.

9. Ярошенко І. В. Світовий та вітчизняний досвід підтримки проблемних регіонів / І. В. Ярошенко // Бізнес Інформ. – 2014. – № 10. – С. 79–86.

10. Інвестиційний паспорт Сумської області [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/sumi_dlya_saytu_1.pdf

11. Північно-східний економічний район [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org>

12. Статистичний збірник «Регіони України 2013». Частина I, II. – Київ, 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

13. Статистичний щорічник Сумської області за 2013 рік / Головне управління статистики у Сумській області. – Суми, 2014.

REFERENCES

Dolishnii, M. I. *Rehionalna polityka na rubezhi XX – XXI stolit: novi priorytety* [Regional policy at the turn of XX - XXI century: new priorities]. Kyiv: Naukova dumka, 2006.

Dolishnii, M., Zlupko, S., and Pysarenko, S. *Rehionalna polityka ta mekhanizm yii realizatsii* [Regional policy and its implementation mechanism]. Kyiv: Naukova dumka, 2003.

“Investytsiyni pasport Sumskoï oblasti” [Investment passport Sumy region]. http://www.ukrproject.gov.ua/sites/default/files/upload/sumi_dlya_saytu_1.pdf

Kizim, N. A., and Uzunov, V. V. *Programmno-tselevoy podkhod k gosudarstvennomu upravleniyu sotsialnoy napryazhennostyu v regionakh strany* [Software and targeted approach to the governance of social tensions in the country]. Kharkiv: ID «INZhEK», 2007.

Kizim, N. A., Rayevneva, E. V., and Bobkova, A. Yu. *Neravnomenost regionalnogo razvitiya v Ukraine: teoretiko-metodicheskiye osnovy i instrumentariy otsenki* [Uneven regional development in Ukraine: theoretical and methodological framework and assessment tools]. Kharkiv: FLP Liburkina L. M.; ID «INZhEK», 2011.

Poliakova, O. Yu., Yaroshenko, I. V., and Semyhulina, I. B. “Pidkhody do ekspres- i fundamentalnoi diahnostryky problem sotsialno-ekonomichnoho rozvytku rehioniv” [Approaches to rapid diagnosis and fundamental problems of socio-economic development]. *Biznes Inform*, no. 6 (2014): 52–57.

“Pivnichno-skhidnyi ekonomichnyi raion” [Northeast Economic Region]. <http://uk.wikipedia.org>
Regionalnaya politika stran YeS [Regional policy of the EU]. Moscow: IMEMO RAN, 2009.

“Statystychnyi zbirnyk «Rehiony Ukrainy 2013»” [Statistical Yearbook “Regions of Ukraine 2013”]. http://www.ukrstat.gov.ua/Statystychnyi_sshchorichnyk_Sumskoï_oblasti_za_2013_rik [Statistical Yearbook of Sumy region by 2013]. Sumy, 2014.

Varnalii, Z. S. et al. *Rehiony Ukrainy: problemy ta priorytety sotsialno-ekonomichnoho rozvytku* [Regions of Ukraine: problems and priorities of socio-economic development]. Kyiv: Znannia Ukrainy, 2005.

Yaroshenko, I. V. “Svitoviy ta vitchyzniansiy dosvid pidtrymky problemnykh rehioniv” [National and international support to troubled regions]. *Biznes Inform*, no. 10 (2014): 79–86.

Yaroshenko, I. V. “Analiz sotsialno-ekonomichnoho rozvytku problemnykh rehioniv krain Yevropeiskoho Soiuzu” [Analysis of socio-economic development of problematic regions of the European Union]. *Problemy ekonomiky*, no. 3 (2014): 45–53.